

Emil Souleimanov, Tomáš Hoch: Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991–2008.

1. vydání. Praha: Auditorium, 2012, 99 stran, ISBN 978-80-87284-34-6 (signatura knihovny ÚMV 59 455).

Hlavním cílem knihy *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991–2008* je přiblížit období, kdy se Gruzie a její separatistické regiony Abcházie a Jižní Osetie pokoušely o mírové řešení svých sporů, a vysvětlit, jakou roli v tom hrálo Rusko. Za hlavní metodu užívanou v této arelátové studii označují autoři rozbor procesu (s. 9, 91). V knize se nejdříve zabývají jazykovými, etnickými a náboženskými poměry v Gruzii, Abcházii a Jižní Osetii a také přibližují dějiny rusko-gruzínských vztahů a historicko-geografické pozadí konfliktů. Dále se pak věnují oficiálnímu mírovému procesu v Abcházii a Jižní Osetii a snaží se určit milníky ve vztahu k vývoji rusko-gruzínských vztahů. Poté následuje i analýza vnitropolitického vývoje Ruska a proměn ruské zahraniční politiky, které se promítají do dynamiky mírového procesu. V závěru autoři spojují jednotlivé souvislosti vnitřních proměn Ruska s transformací konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii (s. 9–10).

První z dvojice z autorů, Emil Souleimanov, v současné době působí jako odborný asistent katedry ruských a východoevropských studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Jeho výzkumnou oblastí je především problematika bezpečnostních studií a primárně region Kavkazu, Rusko a Turecko. Druhý autor, Tomáš Hoch, je odborným asistentem katedry sociální geografie a regionálního rozvoje na Ostravské univerzitě. Jeho výzkum se zaměřuje zejména na neuznané státy v kavkazském regionu, zahraniční rozvojovou spolupráci a politiku vůči zemím globálního Jihu. Autoři uvádějí, že se v knize soustředí pouze na *track one diplomacy*, tedy aktivity v mírovém procesu, které jsou vedeny vládními zástupci konfliktních stran (s. 9). Ve skutečnosti je však kniha spíše historickým popisem událostí týkajících se Abcházie a Jižní Osetie s důrazem na roli Ruska.

Autoři v knize konstatují, že v devadesátých letech a na začátku 20. století se ruská zahraniční politika na Jižním Kavkazu spíše snažila uchovat pozůstatky svého někdejšího vlivu než ho dále rozšiřovat. Avšak v souvislosti s politickou centralizací, zvyšujícím se příjmem z ropy a ukončením druhé čečenské války Rusko začalo přistupovat ke Gruzii a dalším zemím blízkého zahraničí asertivněji. Právě výše uvedenými tendencemi ruské zahraniční politiky ve vztahu k transformaci konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii se autoři recenzované publikace zabývají. Podle nich současná zakonzervovanost konfliktů a omezené uznání obou *de facto* států Moskvě velmi vyhovují. Abcházie a Jižní Osetie jsou na Rusku závislé, Rusko má přístup k místním zdrojům, udržuje si vliv po celém regionu a omezuje Gruzii v jejích snahách o užší spolupráci se Západem a vstup do NATO. Dlouhodobě pak Rusko usiluje o postupné posilování pozice obou těchto entit vůči Gruzii (s. 89–90).

Knihy je rozdělena do sedmi kapitol, přičemž úvodní část uvádí čtenáře do základních souvislostí zkoumaného tématu, cílů, metodologie a struktury práce. Autoři poukazují na to, že po rozpadu SSSR bylo uznáno patnáct svazových republik, nikoliv však jejich jednotlivé autonomní jednotky. Různorodé etnické a náboženské složení obyvatelstva, přetrvávání křivd z minulosti a čtenost autonomních entit vedly k tomu, že rozpad SSSR probíhal nejproblematičtěji na Jižním Kavkazu. Jihokavkazský region se začal potýkat s řadou konfliktů, včetně těch separatistických v Abcházii a Jižní Osetii. Na počátku devadesátých let Abcházie a Jižní Osetie vyhlásily nezávislost na Gruzínské sovětské socialistické republice, respektive na Gruzii, ale Gruzie stále považuje tato území za svou

integrální součást. Nezávislost obou *de facto* států je kromě Ruska uznána zatím jen několika zeměmi, jako jsou například Nauru, Tuvalu, Nikaragua nebo Venezuela.

Během mírových procesů v průběhu devadesátých let 20. století se často jednalo o řešení nastalé situace zavedením symetrické či asymetrické federace. Jihoosetská válka v srpnu 2008 však diskuse o možnostech mírového řešení gruzínsko-abchazského a gruzínsko-osetského sporu významně omezila. Na vývoji obou konfliktů se podíleli i vnější aktéři, z nichž značný vliv v období 1991–2008 měly Rusko, USA, OBSE, OSN a EU. Ruské postoje vůči konfliktům v Abcházii a Jižní Osetii se v průběhu času měnily – kromě politického aspektu odrážely i vojenské, ekonomické a humanitární motivace. Přímou podporu válčících stran Moskva až do roku 2008 oficiálně nepřiznala. K tomuto došlo až po srpnové jihoosetské válce, kdy Rusko uznalo oba gruzínské separatistické regiony za nezávislé státy a podpořilo je v jejich odmítavém postoji k jednání s gruzínskou stranou (s. 7–8).

První kapitola (s. 11–17) s názvem „Jazykové, etnické a náboženské poměry v Gruzii a jejich separatistických regionech“ vysvětluje, že současná Gruzie je místem značných kulturních regionálně a nábožensky založených odlišností. Během konfliktního vývoje v letech 1991–2008 však některé z těchto odlišností získaly zásadní a určující význam.

Druhá kapitola přibližuje dějiny rusko-gruzínských vztahů. Tato část je pozoruhodná hned v několika rovinách. Především poskytuje čtenářům regionální (jižněkavkazský) pohled na vývoj vztahů mezi Ruskem a Jižním Kavkazem. Autoři výstižně přibližují některé nuance gruzínské národní identity, které se promítají do způsobu nahlížení okolí Gruzie (s. 21). Daná část textu je přínosná tím, že mapuje historicky podmíněný vztah Gruzie k Rusku, který se měnil od vnímání ruského státu jako „třetího Říma“, centra pravoslaví, přes vizi Ruska jako zaostalé říše zpomalující vývoj gruzínského národa (s. 25) až ke konfrontačnímu náhledu na něj (s. 30).

Třetí kapitola se zaměřuje na historicko-geografické souvislosti doprovázející eskalaci konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii v devadesátých letech 20. století. Autoři řadí nacionalismus a politický radikalismus k hlavním příčinám vzniku ozbrojených konfliktů mezi Gruzii a jejími separatistickými regiony. V době Gorbačovovy perestrojky v důsledku společenského uvolňování a mocensko-ideologického vakua zesílil dříve potlačovaný nacionalismus a nespokojenost etnických skupin. Ani sedmdesát let existence SSSR a jeho politiky „přátelství mezi národy“ nestačily na zapomenutí starých křivd a nevrzivosti. Situace v Jižní Osetii i Abcházii se od roku 1989 postupně zhoršovala, když Gruzíni na jedné straně a Abcházci a Oseti na straně druhé měli úplně rozdílné názory na příslušnost obou regionů ke Gruzii. Nakonec 23. července 1992 Abcházie vyhlásila nezávislost a návrat k abchazské ústavě z roku 1925 a gruzínské elity začaly zvažovat vojenské řešení situace. Podle autorů knihy však situace na jaře 1992 nebyla neřešitelná. Abchazská a gruzínská strana spolu stále dokázaly jednat a dosáhnout kompromisu, jako v případě nového volebního zákona pro abchazský parlament, kde bylo na základě etnických kvót rezervováno 28 míst pro Abchazy, 26 míst pro Gruzíny a 11 míst pro poslance jiných národností. Kompromisní vyjednávání však byla ukončena 14. srpna 1992, kdy do Abcházie vstoupila gruzínská vojska (s. 46–49).

Ve čtvrté (s. 51–54) a páté kapitole knihy (s. 57–61) autoři zasazují významné milníky oficiálního mírového procesu v Abcházii a Jižní Osetii do kontextu vývoje gruzínsko-ruských vztahů. Zde se autoři nejprve věnují oficiálním mírovým procesům v Jižní Osetii a Abcházii v devadesátých letech 20. století a následně mírovým procesům v první dekádě 21. století. Ve čtvrté kapitole se čtenář dozví, že ozbrojený konflikt v letech 1991–1992 v Jižní Osetii přinesl kromě mrtvých, pohřešovaných a obrovské vlny uprchlictví i svržení tehdejšího gruzínského prezidenta Zviada Gamsachurdii, jehož nacionalisticky zaměřená politika ovlivnila vznik tohoto konfliktu. Gruzínsko-osetský konflikt ukončilo podepsání Dohody ze Soči (23. června 1992), avšak ani ono gruzínsko-osetské vztahy nestabilizovalo. Jižní Osetie požadovala úplnou nezávislost anebo sjednocení se Severní

Osetií, tedy s Ruskou federací. V roce 1996 bylo za podpory OBSE a Ruské federace podepsáno Memorandum o opatřeních k zajištění bezpečnosti a upevnění vzájemné důvěry, avšak otázka statusu Jižní Osetie zůstala nevyřešená (s. 51–53). V Jižní Osetii se po prezidentských volbách v roce 2001 dostal k moci Eduard Kokojty, který usiloval o spojení s Ruskou federací. O dva roky později se tehdejší nový gruzínský prezident Michail Saakašvili začal pokoušet sjednotit zemi a Jižní Osetii navrátit do již federalizované Gruzie (s. 54). Situace postupně eskalovala a vedla až k druhé válce v Jižní Osetii, která si vyžádala další oběti mezi civilisty a velké pohyby obyvatelstva. Po válce Rusko Jižní Osetii uznalo, a ta se tak na něm stala ještě závislejší (s. 54–56).

Pátá kapitola se věnuje výsledku konfliktu v Abcházii a následnému průběhu mírového procesu. Autoři uvádějí, že došlo k příměří, avšak o trvalém míru hovořit nelze. Tomu zabraňují dva klíčové problémy, které nejsou řešeny dodnes: otázka politického statusu Abcházie a podmínky pro návrat uprchlíků. Ruské federaci se podařilo prosadit rozmístění ruských jednotek jakožto opory mírových sil OSN v Abcházii. Rok 1997 je označován autory jako úspěšný v oblasti mírových iniciativ, a to zejména kvůli zřízení Koordinačního výboru k vyřešení abchazské otázky, což vedlo k omezení vlivu Ruské federace v mírových jednáních. Výsledky mírového procesu byly podpořeny ekonomickou pomocí. Avšak v roce 1998 v pohraničním okrese Gali zaútočily gruzínské paramilitární jednotky a v reakci na to Abchazové zapalovali domy Gruzínů. Gruzie vyhlásila vojenskou pohotovost a situace byla blízko k novému válečnému konfliktu. Po galských událostech byla diplomatická jednání na nejvyšší úrovni obnovena až v roce 2001. Jejich výsledkem byl takzvaný Bodenův návrh o asymetrické federaci podle formule „suverénní jednotka v rámci sjednoceného státu“. Abcházii se však zdálo, že tento návrh limituje a zpochybňuje její plnou nezávislost, jelikož šlo o zřízení hierarchického vztahu mezi oběma entitami (s. 60–61). V roce 2006 Abcházie navrhla plán pod názvem Klíč k budoucnosti, v němž bylo uznání nezávislosti Abcházie mezinárodním společenstvím a Gruzii uvedeno jako centrální východisko k obnovení vzájemné důvěry. Tento plán Tbilisi zamítlo a přišlo s takzvanou Cestovní mapou k mírovému procesu v Abcházii, jež nabízela Abcházii širokou autonomii. Tento dokument byl v Suchumi též odmítnut (s. 61–62). Další vývoj událostí, jako bylo odmítnutí prezidenta Saakašviliho setkat se s abchazským ministrem zahraničních věcí a sílící gruzínský militarismus, způsobil, že abchazská strana se stáhla ze všech diplomatických jednání. Po vojenském konfliktu mezi Ruskem a Gruzii v Kodorském údolí v Jižní Osetii v srpnu 2008 Rusko uznalo abchazskou nezávislost a byl přerušen ženevský proces (s. 61–63).

V šesté kapitole se autoři snaží ukázat proměny uvnitř Ruska po rozpadu SSSR i to, jak tyto změny ovlivnily jeho zahraničněpolitickou agendu vůči Jižnímu Kavkazu. Autoři tvrdí, že rozpad SSSR vyvolal značné geopolitické a společenské změny, zejména ideovou krizi. Rusko, podobně jako další postsovětské státy, hledalo samo sebe, své místo ve světové politické aréně a cestu budoucího politického vývoje. Existovalo několik myšlenkových proudů uvažujících o úloze Ruska jakožto aktérovi mezinárodní politiky. Liberálně či (euro)atlantisticky zaměřená ruská zahraniční politika devadesátých let 20. století pojímala Rusko jako součást Evropy. Tuto politiku později nahradila nacionálně-revizionistická zahraniční politika, která vnímá Rusko jako silný euroasijský stát anebo stát, který je mostem mezi Západem a Východem. Podle děržavníků a gosudarstvenníků, zastánců myšlenky silného ruského státu, ruská cesta nevede ani na Západ, ani na Východ, ale je svébytná. Podle nich snaha Ruska o regionální a globální dominanci není výjimečná či ojedinělá, protože o totéž usilují i další velmoci jako Spojené státy americké anebo Čína (s. 69).

V sedmé kapitole se dozvídáme o tom, jakou roli hrálo Rusko v kavkazské politice za vlády Borise Jelcina a Vladimira Putina. Cílem zahraniční politiky Borise Jelcina bylo udržet postsovětský prostor jako ruskou zónu vlivu, zvládat ozbrojené konflikty v regionu a zamezit jejich rozšíření na území Ruské federace, podporovat práva ruský mluvícího

obyvatelstva za hranicemi Ruska a také předcházet politickému a mocenskému vakuu ve státech Jižního Kavkazu tak, aby se moci nechopily okolní státy, USA ani EU. Proto Rusko usilovalo zapojit nově vzniklé státy do struktur vedených Ruskem (s. 79–82).

Bývalá sovětská republika Gruzie s přístupem k Černému moři a hranicí s Tureckem, členskou zemí NATO, byla pro Rusko klíčovou zemí v regionu. Od poloviny devadesátých let poklesla ruská podpora abchazských a osetských separatistů ve prospěch většího sblížení s Gruzii. Stalo se tak v důsledku první čečenské války (1994–1996), která mohla destabilizovat celý region Severního Kavkazu, a také v důsledku vstupu Gruzie do SNS, což umožňovalo přítomnost ruských jednotek na území Gruzie. O dva roky později Rusko dokonce vyhlásilo blokádu Abcházie. Teprve za vlády Vladimira Putina se moc výrazně centralizovala a vznikla konzistentní politika ve vztahu k oblasti Jižního Kavkazu. Za Putina se též zhoršily rusko-gruzínské vztahy, a proto se změnil i přístup k Abcházii a Jižní Osetii. Rusko ukončilo izolacionistickou politiku vůči Abcházii a Jižní Osetii, otevřelo jim své hranice, poskytlo jejím obyvatelům ruské státní občanství a zavedlo vízový režim pro Gruzii. Rusko poskytuje politickou, diplomatickou, bezpečnostní a ekonomickou podporu Abcházii a Jižní Osetii a zprostředkovává jednání se západními institucemi. Jak poukazují autoři studie, Jižní Osetie je na Rusku závislá více než Abcházie. Zdůvodňují to především úplnou finanční závislostí Jižní Osetie na Rusku. Tak například přímá rozpočtová podpora Ruska v roce 2010 činila 98,7 % rozpočtu Jižní Osetie a většinu místní vlády tvoří ruští podnikatelé, politici, členové armády a tajných služeb. Lze tedy jen obtížně hovořit o funkčnosti Jižní Osetie bez ruské podpory, a tudíž i ruský vliv fakticky určuje vývoj mírových procesů v obou *de facto* státech (s. 83–87).

V závěru knihy autoři konstatují, že za dva základní cíle neuznaných států se dá považovat udržení jejich *de facto* nezávislosti a snaha o získání mezinárodního uznání. Na těchto snahách se významně podílí i vnější aktéři včetně patronského Ruska. Ruská podpora je rozsáhlá a komplexní a představuje určitou garanci bezpečnosti, základní funkčnosti ekonomiky a sociálního systému. Rusko poskytuje pomoc výměnou za loajalitu k jeho zájmům, což redukuje rozhodovací možnosti lokálních politiků, a to zejména ve vztazích ke Gruzii.

Celkově je možno shrnout, že se autorům podařilo vytvořit stručnou a čtivou odbornou studii, která je vhodná pro všechny, kdo se chtějí blíže seznámit s detaily gruzínsko-abchazského a gruzínsko-osetského konfliktu. Tento učebnicový text také přispěje k hlubšímu porozumění gruzínsko-ruských vztahů. Struktura práce je promyšlená, kapitoly jsou těsně provázány, což vytvořilo dobře a snadno čitelný text. Ačkoliv autoři studie nehovoří o jasně vymezené komparaci, z hlediska struktury a obsahu studie jde do jisté míry o komparaci role Ruska v oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991–2008. Přesněji definovaná komparace by umožnila hlubší a komplexnější analýzu s méně deskriptivním výkladem. Dále mi pak pro větší přehlednost chyběly dílčí závěry v některých částech textu (zejména čtvrtá a pátá kapitola). Tématy, která by si zasloužila širší a hlubší rozpracování, jsou zejména gruzínská zahraniční politika ve vztahu se západními státy a analýza role mezinárodních institucí. Doufejme tedy, že autoři budou ve výzkumu dílčích témat předkládané publikace pokračovat a že se můžeme těšit na případné další nové odborné texty.

Zhyldyz Kaarbaeva